

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЖУСУП БАЛАСАГЫН АТЫНДАГЫ КЫРГЫЗ УЛУТТУК
УНИВЕРСИТЕТИ**

Д 07.18.578 ДИССЕРТАЦИЯЛЫК КЕНЕШ

**Кол жазма укугунда
УДК:947.1/9.(575.2)378.193**

АЛЫКУЛОВА ГҮЛБҮ КОРОШОВНА

**«КЫРГЫЗСТАН МЕНЕН РОССИЯНЫН ЖОГОРКУ ОКУУ
ЖАЙЛАРЫНЫН КЫЗМАТТАШТЫГЫ (1991 – 2011- жж.)»**

07.00.02 – Ата Мекен тарыхы

**Тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип
алуу үчүн жазылган диссертациянын**

АВТОРЕФЕРАТЫ

БИШКЕК – 2019

Диссертациялык иш Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Тарых жана чөлкөм таануу факультетинин Кыргызстан тарыхы кафедрасында аткарылды.

Илимий жетекчи:	Момбекова Жыргал Канаевна - тарых илимдеринин кандидаты, доцент.
Расмий оппоненттер:	Джуманалиев Акылбек Джуманалиевич - тарых илимдеринин доктору, профессор, КР УИАнын Б. Жамгерчинов атындагы тарых, археология жана этнология институтунун башкы илимий кызматкери Жоробекова Айнура Эшимбековна - тарых илимдеринин кандидаты, профессор, Кыргыз Республикасынын Тышкы иштер министрлигинин Казы Дикамбаев атындагы дипломатиялык академиясынын «Эл аралык мамилелер жана укук» кафедрасынын башчысы
Жетектөөчү уюм:	К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик университетинин Кыргызстан жана Чыгыш өлкөлөрүнүн тарыхы кафедрасы (720044, Бишкек шаары., Ч. Айтматов проспекти., 27)

Диссертация 2020 – жылдын «28» январда саат 13-00 И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин жана Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы тарых илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 07.18.578 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. *Дареги:* 720026, Бишкек ш., Раззаков көчөсү, 51а.

Диссертация менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин (720026, Бишкек шаары., Раззаков көч. 51а) жана Жусуп Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин (720033, Бишкек шаары., Фрунзе көч. 547) илимий китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин «arabaev. kg» сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2019-жылдын «27» декабрда таркатылды.

**Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы, тарых
илимдеринин доктору**

Карыева А.К.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Изилдөөнүн актуалдуулугу. Азыркы мезгилде дүйнө өтө динамикалуу өзгөрүп, жаңы билимдер жана технологиялар тез темп менен күн санап пайда болууда. Ошол эле учурда мезгил адамзат коомунун алдында улам жаңы өзгөрүүлөрдү, талаптарды тынымсыз коюп келүүдө. Адамзат ишмердүүлүгүнүн бардык формаларынын интеллектуалдашышы азыркы өлкөлөрдө жалпы тенденцияга айланып калды. Азыркы ааламдашкан конкуренцияда билимдүү, интеллектуалдуу жактан өнүккөн гана коомдор анын талабына жооп берип жана атаандашууга туруштук берип жашап калышы мүмкүн.

Ошондуктан, дүйнөлүк коомчулук билим берүү процессин андан ары өнүктүрүүдө жаңы, креативдүү ыкмаларды, жолдорду, багыттарды табуунун аракетин жасап жатышат.

Эгемен Кыргыз мамлекети өзүнүн стратегиялык программаларында жогорку билим берүүнү, анын сапатын жогорулатууну өнүгүүнүн эң маанилүү, приоритеттүү багыты жана инструменти катары баалап келет.

Кыргыз коому өзүнүн тарыхый өнүгүүсүндө дайыма жаңы билимдерге, сапаттуу жашоого, руханий баалуулуктарды түзүүгө, аларды өнүктүрүүгө жана сактоого аракет кылып, аларды кылымдардан кылымдарга, муундан –муунга өткөрүп келгендиги жөнүндө кыргыздын руханий баалуулугунун туу чокусу болгон Манас эпосунда жана элибиздин оозеки чыгармаларында даана, так, улуу көркөмдүк менен айтылып келгендиги баарыбызга маалым.

Бүгүнкү күндөгү ааламдашуу процесси койгон талаптарды, жаңы технологияларды ийгиликтүү ишке ашырууда ишенимдүү өнөктөштөр менен гана чечүү мүмкүн экендиги белгилүү. Бул таризден алганда Кыргызстан менен Россиянын жогорку билим берүү жаатындагы өз ара карым-катнашы кызматташтыгынын тарыхы кенен жана тажрыйбасы мол.

Кыргыз Республикасынын президенти С.Ш. Жээнбеков: “Кыргызстан менен Россияга жалпы билим берүү мейкиндиги зарыл экендигин убакыт көрсөтүп жатат. Биздин достук мамилелерибиз бардыгынан мурда руханий-гуманитардык, интеллектуалдык сферада бекемделиши зарыл” деп баса белгилеген.(Жээнбеков С.Ш. “Кыргызстан и Россия усиливают сотрудничество для качества образования”// Кут билим. 2019. 29 март)

Ошондуктан, эки өлкөнүн жогорку окуу жайларынын бул жаңы тарыхый шарттагы өз ара байланышын, кызматташтыгын, интеграцияланышын изилдөө актуалдуу маселе болуп эсептелинет.

Диссертациянын темасы ири илимий багыттар, программалар жана негизги илимий иштер менен байланышпайт. **Аталган диссертациялык иш тарыхый өнүгтө изилденген демилгелүү эмгек болуп саналат.**

Изилдөөнүн максаты – эки өлкөнүн эгемендүүлүк жаңы, рыноктук шарттагы жогорку окуу жайларынын ортосундагы кызматташтыгынын

багыттарын, жана бул тармактагы интеграциялык процесстин калыптануусун ишке ашуусун илимий изилдөө жана талдоо болуп саналат.

Эмгектин жалпы максатына ылайык, аны ишке ашыруу үчүн диссертант тарабынан төмөнкүдөй **милдеттер** коюлду жана аткарылды:

1. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын өз ара байланыштарынын тарыхнаамесине, булактык базасына жана методологиялык негиздерине токтолуу;
2. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку билим чөйрөсүн жаңы тарыхый шартта демократиялаштыруу, рыноктук жана ааламдашуу мезгилиндеги реформалардын багыттарын талдоого алуу;
3. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын инженердик-техникалык багыттагы жогорку окуу жайларынын жаңы тарыхый шартта, ааламдашуу мезгилиндеги кызматташтыгын талдоого алуу;
4. Интеграциялык процесстердин контекстинде эки өлкөнүн социалдык - гуманитардык жогорку окуу жайларынын (мындан ары ЖОЖ) өз ара кызматташуусун талдоо;
5. Кыргызстан менен Россиянын ЖОЖдорунун кызматташтыгынын эки өлкөнүн жалпы эле билим берүү системаларынын интеграциялануусундагы ролун аныктоо;
6. Өлкөлөрдүн ЖОЖдорунун интеграциялануусунун жетишкендиги катары Кыргыз – Орус (Славян) университетинин (КОСУ) тарыхын жазуу жана изилдөөгө алынган мезгилдеги жетишкендиктерин, тажрыйбасын анализдөө;
7. Россия менен Кыргызстандын ЖОЖдорунун кызматташтыгындагы, байланыштарындагы айрым проблемаларга жана келечегине токтолуу;
8. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ЖОЖдорунун андан ары кызматташуусундагы практикалык сунуштарды жана жыйынтыктарды иштеп чыгуу.

Диссертациянын илимий жаңылыгы.

1. Диссертацияда Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү өз ара байланыштарынын тарыхнаамеси жана булактык базасы эки өлкөнүн укуктук-нормативдик жана башка расмий документтерине жана Кыргызстандык, Россиялык жана башка эл аралык изилдөөчүлөрдүн эмгектерине таянуу менен алгачкы жолу иштелип чыкты;
2. Тарыхты изилдөөнүн илимий жол жоболоруна ылайык эки өлкөнүн ЖОЖдорунун өз ара байланыштарын изилдөөнүн методологиялык негизи түзүлдү;
3. Илимий иште алгачкы жолу 1991- жылдан 2011-жылга чейинки тарыхый аралыктагы Кыргызстан менен Россия Федерациясынын эгемендүүлүк мезгилдеги ЖОЖдорунун өз ара байланыштарынын калыптануу жана өнүгүү тарыхы изилденди, ошондой эле бул

байланыштардын негизги багыттары ар тараптуу илимий талдоого алынды;

4. Диссертациялык изилдөөдө жогоруда аталган тарыхый аралыктагы Кыргызстан менен Россия Федерациясынын инженердик –техникалык жана социалдык – гуманитардык ЖОЖдорунун кызматташтыгы жана алардын билим берүүдөгү интеграциялык процесстердеги орду аныкталды;
5. Диссертант тарабынан Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү кызматташтыктын Кыргызстандын эл аралык бирдиктүү билим мейкиндигине кошулуусундагы ролу алгач ирет талдоого алынып, анын маанисине илимий баа берилди.
6. Илимий иште диссертант тарабынан Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү жакшыртуу багытындагы практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Диссертациянын илимий практикалык мааниси: Диссертациялык изилдөөнүн негизги жыйынтыктары жана жоболору жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн Ата Мекендик тарых боюнча жалпы, атайын лекциялардын курсун иштеп чыгууда жана илимий изилдөөлөрдө булак катары колдонулат. Ошондой эле диссертациянын илимий жыйынтыктары өлкөлөрдүн билим берүү жана илим министрлиги, жогорку окуу жайлары үчүн Россия Федерациясы менен билим берүүдөгү интеграциялык процесстерди мындан ары өнүктүрүүдө илимий жана практикалык маалымат катары көмөк көрсөтө алат.

Коргоого сунушталуучу негизги жоболор.

1. Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүнүн рыноктук экономиканын жана демократиялык өнүгүштүн талабына жараша реформаланышы эки өлкөнүн жогорку окуу жайларынын тышкы байланыштарына өз алдынчалык берди. Бул жогорку окуу жайлардын эл аралык кызматташтыктарынын активдешүүсүнө жана интеграцияланышына өбөлгө болду.
2. Кыргызстандын дээрлик бардык башкы жогорку окуу жайларынын 1991-2011-жылдар мезгилиндеги Россия Федерациясынын ЖОЖдору менен активдүү жана ар тараптуу байланыштары өлкөнүн жогорку окуу жайларынын илимий, методикалык жана ресурстук потенциалын арттыруу менен кесиптик билим берүүнүн сапатын жакшыртууга салымын кошту.
3. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын ортосундагы ар тараптуу жана тыгыз кызматташтык эки өлкөнүн жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү интеграция процессин тездете алды жана Кыргызстандын билим берүү чөйрөсүнүн эл аралык

билим мейкиндигине кошулуусунда маанилүү тепкич катары кызмат өтөдү.

4. Эки өлкөнүн инженердик –техникалык жана социалдык – гуманитардык жогорку окуу жайлары ортосундагы байланыштардын активдүүлүгү жана көп түрдүүлүгү Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын жогорку билим берүүсүнүн эл аралык билим берүү мейкиндигине кошулуусун тездетүүгө оң таасирин тийгизди.
5. КОСУ –жогорку кесиптик билим берүүдөгү өзүнүн көп тараптуу ишмердиктери менен эки өлкөнүн жогорку окуу жайлары ортосундагы өз ара байланышты өнүктүрүүдө Кыргызстан менен Россиянын ОЖДорунун интеграциялык багыттагы иш-аракеттеринин жемиши жана үлгү- көрсөткүчү болуп саналат.
6. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары ортосундагы өз ара кызматташтык келечектүү, анткени Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынан кесиптик жогорку билимге ээ болгон кыргызстандыктар өлкөнүн эмгек рыногунда артыкчылыкка ээ бойдон калууда.
7. 2011-жылы эки мамлекеттин техникалык жогорку окуу жайларынын концерциумун түзүү сунушу жана анын ишке ашырылышы(2013-жыл), ЖОЖдордун жыйырма жыл ичиндеги кызматташтыктын жыйынтыгы экенин далилдеди.

Изилдөөчүнүн жеке салымы. Диссертациялык иште өлкөлөрдүн жаңы тарыхый шартта өнүгүшүндөгү коомдук саясий процесстердин жана жогорку окуу жайлардагы рыноктук экономикалык шартка ылайыкташтырылып жүргүзүлгөн реформалардын негизги багыттары жана интеграцияланууга шайкеш болгон укуктук-ченемдер аныкталды. Изилдөөдө Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясындагы жалпы дүйнөлүк билим берүү процесстерге ылайыкташтырылган жараяндардын ишке ашырылышы көрсөтүлдү. Аларды терең, ар тараптуу изилдөө максатында изилдөөгө алган өлкөлөрдүн окумуштууларынын эмгектери илимий анализге алынды. Эмгекте изилдөөгө алган хронологиялык алкактагы жаңы көрүнүш катарында биргелешкен жогорку окуу жайлардын ачылышы, эгемендүүлүк доорундагы республикадагы заманбап кадрларды даярдоодогу орду аныкталып жана бул маселелерди мындан ары өнүктүрүү боюнча жаңы пикирлер, ойлор, практикалык сунуштар тартууланды. Диссертацияда ЖОЖдордогу мезгилдик архивдердин жана борбордук архивде сакталган булактардын жана басма сөз каражаттарынын негизинде өлкөлөрдөгү билим берүү системасынын өзөктүү бутагы катарында ЖОЖдордогу жетишкендиктер жана көйгөйлөр илимий талдоого алынды жана алар өлкөлөрдүн бул багыттагы мамлекеттик окуу жайлар деңгээлиндеги окуу - усулдук, илимий жана жаштардын ортосундагы тарбиялык иштерди жүргүзүүгө көмөк боло тургандыгы аныкталды.

Изилдөөнүн хронологиялык алкагы диссертациялык иштин максатына ылайык аныкталды. Кыргызстан жана Россия Федерациясынын 1991-жылдагы өз алдынча эгемен мамлекет болуусу менен жаңы тарыхый шартта эки өлкөнүн ортосундагы өз ара мамилелер, анын ичинде билим берүү жаатындагы байланыштар жаңы баскычка жана сапатка көтөрүлгөн. Биз изилдеген тарыхый аралыкта эки өлкөнүн ортосундагы жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү байланыштар дүйнөлүк билим берүүдөгү мыкты үлгүлөрдү өздөштүрүүгө мүмкүнчүлүк берди. Биз тандап алган хронологиялык алкак (1991-2011-жж) Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ЖОЖдорунун ортосундагы өз ара байланыштарынын жаңы тарыхый мезгилдеги калыптануусун жана өнүгүүсүн талдап, иликтеп чыгууга шарт түздү. Ушул аралыкта эки өлкөнүн жогорку окуу жайларынын өз ара кызматташуусу өлкөлөрдүн билим берүү системаларынын интеграциялануусуна өбөлгө түзүп, алардын эл аралык билим мейкиндигине чыгуусуна түрткү болгон.

Изилдөөнүн апробацияланышы. Диссертациядагы илимий жыйынтыктар жана практикалык рекомендациялар автор тарабынан 13 макалада жана 1 монографияда чагылдырылган. Анын ичинен 6 макала РИНЦтен чыгарылган.

Диссертациялык иштин структурасы: Диссертациялык иштин мазмуну киришүүдөн, 4 баптан, 8 параграфтан, корутундудан, адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат.

ДИССЕРТАЦИЯЛЫК ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө диссертацинын темасынын актуалдуулугу, изилдөөнүн максаты жана алынган натыйжалардын илимий жаңычылдыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталуучу негизги жоболор, изилдөөчүнүн жеке салымы, диссертациянын апробацияланышы жөнүндөгү маалыматтар берилди.

“Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын өз ара байланыштарынын тарыхнаамеси” деген 1 бапта – өлкөлөрдүн жогорку окуу жайларынын өз ара алакаларынын тарыхнаамеси талданды.

Кыргызстан менен Россиянын байланышынын, мамилелеринин тарыхы кенен жана хронологиялык жактан узак тарыхый мөөнөттү камтыйт. Октябрь революциясынын жеңилинен баштап, эки өлкөнүн байланышы башка өңүттөн бир бүтүн мамлекет алкагында өнүккөн. Кеңеш бийлигинин улут саясаты, экинчиден, Кыргызстандын толук кандуу союздук республика статусуна ээ болгонго чейин РСФСРдын курамында болушу Кыргызстандын социалдык-экономикалык жана маданий өнүгүшүнө өтө жагымдуу шарт түзгөндүгүн бүгүнкү күнү кайрадан салыштырып анализдеп дагы бир жолу ынанып жатабыз.

Маданий, социалдык, гуманитардык жактан жетишкен эгемен Кыргызстандын ийгиликтеринин пайдубалы ошол элибиздин РСФСРдын, СССРдин курамында түптөлүп жана өнүккөнүн эсепке алып, эгемен өлкөлөрдүн жогорку окуу жайларынын арасындагы байланышын, ич-ара кызматташтыгынын тарыхнаамесин да эки мамлекеттик алкакта бөлүп кароону туура көрдүк.

I баптын 1-параграфы **“Изилдөөнүн Кыргызстандагы тарыхнаамеси»** - деп аталып анда Кыргызстандын билим берүү системасын анын ичинде жогорку окуу жайлардын өнүгүшүнө Россиянын кошкон салымы, эки өлкөнүн ушул тармактагы байланышы окумуштуу – илимпоздор С.А. Токтогоновдун, С.С.Данияровдун, К.К. Каракеевдин, Е.Т.Усубалиевдин, Ш.Ж. Жусенбаевдин Т.М. Мырзабековдун, К.А. Кеңешбековдун эмгектеринде чагылдырылган.

Кеңеш мезгилиндеги Кыргызстан менен Россиянын окуу жайларынын ортосундагы байланыштарды, кызматташтыктарды чагылдырган эмгектердин илимий баалуулугу - алардын фактылык, статистикалык материалдары кийинки этаптагы кызматташтыкты, байланыштарды өнүктүрүүгө базалык кызмат аткаргандыгында болуп эсептелет.

Эгемендик алгандан кийинки мезгилдеги Кыргыздардын жана Кыргызстандын дүйнөнүн башка элдери, өлкөлөрү менен болгон алакасын, карым катнашын, байланышын алардын калыптанышын жана өнүгүшүн, билим берүү жаатындагы өткөөл мезгилдин тийгизген таасирин, жүргүзүлгөн реформалар, ага ылайык бул чөйрөдөгү кризистик абалдар, билим берүүнүн өнүгүү тенденциялары жана да билим берүүнү жаңы дүйнөлүк билим мейкиндигине кошуу аракетиндеги эл аралык кызматташуу Кыргызстандын бир топ окумуштуулары К.Айдаркул, С.Ж.Токтомышев, Г. Рудов, И.С. Болжурова, Т.А. Абдырахманов, Н.Ж. Эсенкулов, Н.У.Курбанова, В. Воропаева, Мира Курманали кызы, А.Б.Абдрашев, А.В.Шипилов, А.Э. Жоробекова, А.А. Крутько тарабынан изилдөөгө алынган.

Ал эми, И.С. Болджурованын, Н.У.Курбанованын, Ф.И. Рыскулуеванын, К. Райымбекованын, Н. Момошованын, И.В. Халанскийдин, Т.А. Абдырахмановдун, Е.Г. Хоролецтин, Т.Ф.Черноустун, А.А. Крутьконун докторлук жана кандидаттык диссертацияларында эгемен Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын өнүгүүсүндөгү маселелерди талдоого алуу менен, бул процессте жогорку окуу жайлардын эл аралык кызматташтыгынын орду бөтөнчө экенин белгилешкен. Бирок, Ата мекендик тарыхнаамеде кыргыз окумуштуу тарыхчылары тарабынан Кыргызстан менен Россиянын жогорку окуу жайларынын кызматташтыгы атайын илимий изилдөөгө алынбагандыгын белгилөөгө болот.

Изилдөөнүн **“Теманын Россия Федерациясындагы тарыхнаамеси”** деп аталган I- баптын 2- параграфында биздин изилдөөгө алган проблема жана камтыган тарыхый хронология боюнча Россия тарыхнаамесинде

илимий адабияттарга илимий анализ берилди жана белгилеп кетүүчү маселе Кыргызстандагы тарыхнаамега салыштырганда Россиядагы тарыхнааме илимий эмгектердин санынын аздыгы.

Биз изилдеген проблема боюнча Россиянын президенти В.В.Путиндин сыйлыгына татыктуу болгон окумуштуулар С.К. Бондырованын, Л.П.Кураковдун, А.П. Лиферовдун, Н.Д. Никандровдун, П. К. Андреевичтин эмгектериндн КМШ өлкөлөрүндө бирдиктүү билим мейкиндигин түзүүнүн проблемаларына жана Россияда жана мурдагы СССРдин этносубъектеринде, анын ичинде Кыргызстанда билим берүү системасы идеологиялашуунун чегине жеткенин, ата мекендик жана дүйнөлүк маданияттан он жылдап ажырап, ал бир өндүрүштүк же эл чарбасынын тармагы катары бааланып, бирок 1980-жылдардан баштап реформалоо зарыл экендигин сезип, идеялык диктаттан бошогон толук кандуу коомдук турмуштун чөйрөсүнө айлануунун алдында тургандыгы ошондой эле Кыргыз мамлекетинин жогорку билим берүү саясатында проблемаларды чечүү, системаны өнүктүрүү үчүн ички ресурстарга эле таянбастан, билим берүүнүн КМШ жана дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине багыт алгандыгы айтылат.

Россия Федерациясынын жогорку билим берүүсүндөгү реформалардын өнүгүү багыттары жана мааниси тууралуу И.Д. Фрумин, В.И. Жуков, В.Н. Чистохвалов, А. Тихонов, В.М. Филиппов өз эмгектеринде ар тараптуу талдоо жүргүзүшкөн. Ошондой эле М. Филиппов жана В.Н. Чистохвалов өздөрүнүн биргелешкен эмгегинде Россиянын М.В. Ломоносов атындагы Москва мамлекеттик университетинин чет өлкөлүк жогорку окуу жайлары менен болгон байланыштарына учкай гана токтолуп өтүшкөн.

Ал эми Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүнүн дүйнөлүк билим мейкиндигине интеграция маселелери, анын ичинде аталган мамлекеттин билим берүү системасына Болон процессин киргизүү, анын мааниси тууралуу изилдөөлөр А.И. Гретченко жана А.А. Гретченконун, В.И. Байденконун, В.Н. Чистохвалов жана О.С. Бедованын , Ф.Дж. Альтбахтын эмгектеринде изилдөөгө алынган.

Ал эми Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын дүйнөлүк билим мейкиндигине интеграция процессинин маселелери В.М. Филиппов жана В.Н. Чистохвалов, В.А. Мясников, Э.М. Соколов, Ю.Г. Татур, Б. Макгоуэн, А.Хансен, Н.Джанаевалардын эмгектеринде чагылдырылган.

Бүгүнкү күндө дүйнөлүк билим берүү мейкиндигинин өнүгүү тенденцияларынын теориялык жана методологиялык негиздери З.И. Батюкова, А.П. Лиферов, И.А. Тагунова тарабынан изилденсе, билим берүүнүн эл аралык интеграциясынын баалуу-максаттуу аспектери Б.С. Гершунский дүйнөлүк билим берүүдөгү интеграциялык процесстердин маңызы жана мүнөзү Б.Л. Вульфсон тарабынан иликтенген. Ал эми А.Торкуновдун, И.Бусыгинанын, Ю.Морозовдун, А.П. Лиферов жана

башкалардын эмгектеринде Кыргызстан менен Россиянын билим берүү чөйрөсүндөгү өз ара байланыштары учкай изилдөөгө алынган.

Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын өз ара байланыштарынын кызматташтыгынын айрым маселелери жогоруда аталган эмгектерде чагылдырылганы менен биз иликтөөгө алган эгемендүүлүктүн алгачкы жыйырма жылдыгындагы тарыхы алигиче комплекстүү түрдө изилдөөгө алынбагандыгын белгилейбиз.

“Теманы изилдөөнүн булактык негизи, объекти, предмети жана изилдөө ыкмалары” - деген 2 баптын 1 параграфы **“Кыргызстан менен Россиянын жогорку окуу жайларынын өз ара байланыштарынын булактары”** – деп аталып изилдөөгө алынган тарыхый аралыкта Кыргыз Республикасында жана Россия Федерациясында жогорку билим берүү чөйрөсүн өнүктүрүүгө арналган бир канча расмий чечимдер, мыйзамдар, улуттук программалар, концепциялар кабыл алынган.

Архивдик жана расмий документтер изилдөө учурунда маанилүү булак катары колдонулду. Ошону менен бирге диссертациялык изилдөө учурунда КР Билим берүү жана илим министрлигинин учурдагы отчеттору, Кыргыз Республикасынын жогорку билим берүү системасынын абалы жана келечеги тууралуу Улуттук отчету (1992-2001-жж), Борбордук мамлекеттик архивинин материалдары, Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын эл аралык бөлүмдөрүнүн учурдагы отчеттору, учурдагы архивдик материалдары, Кыргыз-Орус Славян университетинин учурдагы отчеттору, статистикалык маалыматтар, Роскызматташтыктын архивинин маалыматтары, Орус диаспорасынын “Гармония” борборунун маалыматтары, Жогорку билим берүү маселесине арналган Эл аралык саммиттердин, конференциялардын материалдары колдонулду. Андан тышкары биз изилдөөгө алган тарыхый мезгил аралыгындагы Кыргызстан менен Россиянын жогорку окуу жайларынын ишмердигин чагылдырган жана илимий жетишкендиктерин көрсөткөн статистикалык жыйнактар да бизге фактологиялык материал катары маанилүү булак болду. Булак катары Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын Билим берүү министрликтеринин, жогорку окуу жайларынын архивдик материалдары да пайдаланылды.

КРдин ЖОЖдорунун Эл аралык байланыштар бөлүмүнүн маалыматтары алардын учурдагы архивдик материалдары жана Кыргызстандын жогорку окуу жайлары менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары ортосундагы түзүлгөн жана башка бир нече Келишимдер жогорку окуу жайлары менен байланыштарын талдоого алганда фактологиялык маалымат катары роль ойноду.

Мындан тышкары интернет булактары да керектүү маалыматтарды алууда жардам берди. Бул булактар Кыргызстан менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын кызматташтыгын изилдөөдө,

салыштырмалуу талдоо жүргүзүүгө, эки өлкө ортосундагы өз ара кызматташтыктын айрым маселелерин тактоого жана келечегин аныктоого мүмкүнчүлүк берди.

Изилдөө ишинин объекти, предмети жана теориялык-методологиялык негиздери” деп аталган II баптын 2 параграфында диссертациялык иштин **объектиси** болуп, 1991-2011-жылдар аралыгындагы Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын өз ара байланыштарын, кызматташтыгын изилдөө саналат.

Диссертациялык иштин максатын жана анын милдеттерин жетекчиликке алып изилдөөнүн **предмети катары**: жогоруда белгиленген тарыхый мезгил учурундагы эки өлкөдөгү жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү байланыштарынын негизги багыттары жана интеграциялык процесстер, аларды ишке ашыруудагы көйгөйлөр, жетишкендиктер жана тажрыйбалар тандалып алынды.

Аталган параграфта иштин теориялык-методологиялык негизин изилдөөнүн атайын жана жалпы илимий ыкмаларынын жыйындысы түзөөрү белгиленип, диссертациялык иштин изилдөө ыкмасы объективдүүлүк жана тарыхыйлуулук(историзм) принциптерине негизделип жазылгандыгы көрсөтүлдү.

“Кыргызстандын жана Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын эгемендүүлүк мезгилдеги байланыштары” деген үчүнчү баптын **“Кыргызстандын жана Россиянын инженердик-техникалык жогорку окуу жайларынын кызматташтыгы”** деп аталган 1-параграфында КРдин жана РФнын инженердик-техникалык ЖОЖдорунун 1991-2011-жылдардагы кызматташтыгына жана анын интеграцияланышы иликтөөгө алынды.

Кыргызстандын эл-чарбасынын, экономикасынын структурасында айыл –чарбасы жана гидроэнергетика приоритеттүү багыттар болуп саналышат. Ошондуктан Кыргыз өкмөтү бул багыттагы реформаларга, модернизацияга дайыма көңүл бөлүп келет. Албетте, бул сферанын өнүгүшү, инновациялык технологияларды, санариптештирүү сыяктуу заманбап стратегиялык мааниси зор тармактарды өнүктүрүү ошондой заманбап билимге ээ адистерди, инженердик техникалык кадрларды даярдоону талап кылат. Аларды тез жана сапаттуу даярдоо максатында жана ошондой эле айрым таңкыс деп саналган адистерди даярдоо үчүн Россиянын техникалык багыттагы адистерди даярдоочу жогорку окуу жайлары менен тыгыз кызматташтыкты өнүктүрүү, интеграцияны тездетүү боюнча ар тараптуу байланыштар, келишимдер түзүлгөн. Буга байланыштуу мурдагы инженердик – техникалык кызматкерлерди даярдоонун устаканасы эсептелеген, СССРдин аймагына белгилүү болгон Политехникалык институт ири реформаларга туш болуп, курамынан техникалык жана курулуш, архитектуралык багыттагы окуу жайлар түзүлүп, Россиянын бул багыттагы

жогорку окуу жайлары менен кызматташтыкты өнүктүрүүнүн чөйрөсү кеңейген.

Техникалык багыттагы жогорку окуу жайлардын кызматташтыгынын негизги формалары өкмөттүк келишимдердин, жогорку окуу жайларынын кызматташтыгынын негизги формалары өкмөттүк келишимдердин, жогорку окуу жайларынын өз алдынча кызматташтыгынын факультеттер аралык макулдашуулардын негизинде жүргүзүлгөн. Флагман катары И.Раззаков атындагы КТУнун жетекчилери бул багыттагы Россиянын жогорку окуу жайлары менен өтө активдүү иштерди жасагандыгы диссертациянын мазмунунда конкреттүү мисалдар менен көрсөтүлдү.

Кыргызстан менен Россиянын техникалык жогорку окуу жайларындагы топтолгон кызматташтыктын интеграция тармагындагы кызыктуу жана баалуу тажрыйбалардын натыйжасында, 2011-жылы 12-апрелде Москвада Соода –экономикалык, илимий – техникалык жана гуманитардык кызматташуу боюнча кыргыз-орус Өкмөттөр аралык комиссиянын 13-отурумунда эки мамлекеттин инженердик-техникалык жогорку окуу жайларынын концепциумду калыптандыруу Концепциясынын протоколу сунушталган. Россия менен Кыргызстандын техникалык ЖОЖдорунун Россия - Кыргызстан концерциумунун түзүлүшү, ошол изилдөөгө алынган жыйырма жылдык кызматташуунун жыйынтыгы жана жемиши экендиги диссертацияда баса белгиленген.

“Өлкөлөрдүн социалдык – гуманитардык жогорку окуу жайларынын байланыштары” деген аталыштагы 3 баптын 2 параграфы негизинен Кыргызстан менен Россиянын социалдык – гуманитардык багыттагы ЖОЖдорунун байланыштары жана бул алакалардын эки өлкөнүн өз ара кызматташтыгынын бекемделишиндеги ролу талдоого алынды.

ЖОЖдордун эл аралык кызматташтыгында Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ортосундагы социалдык – гуманитардык ЖОЖдорунун байланыштары өлкөбүздүн саясий –экономикалык жаңы система шартында жогорку билимди өнүктүрүүсүнө жана сапатын жогорулатуусуна түздөн-түз көмөк берген. Анткени, ЖОЖдордун эл аралык бөлүмдөрүнүн иши активдешип, ал эң оболу салтка айланган практикага ылайык Россия Федерациясына басым жасаган.

1996-жылдагы РФнын Өкмөтү менен КРнын Өмөтүнүн ортосундагы ЖОЖдор чөйрөсүндөгү кызматташтык тууралуу келишим эки өлкөнүн ЖОЖдорунун ортосундагы мамилелердин кеңейүүсүн шарттаган. Натыйжада, Кыргызстанда Россиянын ЖОЖдорунун филиалдары пайда болгон. Ошондой эле Россиянын Элдердин достугу, Москва Лингвистикалык университет ж.б. ири окуу жайларына бюджеттик орундар жыл сайын көбүрөөк бөлүнө баштаган.

РФнын социалдык-гуманитардык багыттагы ЖОЖдору менен кызматташтыкта Ж.Баласагын атындагы КУУ, К. Молдобасанов атындагы КУК, К.Карасаев атындагы БГУ, И.Арабаев атындагы КМУ, ОШМУ ж.б.

аймактык ЖОЖдор да байланыштарын түзүп, кызматташ болуп келе жатышат.

Эки өлкөнүн социалдык-гуманитардык багыттагы ЖОЖдору ортосундагы байланыштары рынок талабына керектүү кесипкөй, заманбап кадрларды даярдап чыгаруусу менен Кыргызстандын социалдык – экономикалык өнүгүүсүнө чоң салым кошуп жана өлкөлөрдүн интернационалдык мамилелерин бекемдөөгө салым кошуп жатат. Бул маселелер диссертациянын мазмунунда кенен чагылдырылган.

Диссертациялык иштин 4-бабы **“Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын билим берүү системаларынын интеграцияланышы”** деп аталып, анын 1- параграфы **“ Эки өлкөнүн жогорку билим берүү системасынын интеграциялануусу жана Кыргыз – Орус Славян университети анын көрсөткүчү катары”** деп аталды.

Кыргызстанда да билим берүү процессинде интеграциялык системага кирүүгө карата даярдыктар көрүлгөн мезгилден тартып эл аралык билим берүү программаларынын талаптарына жооп берген кадрларды даярдоонун көп баскычтуу системасы иштелип чыккан. Буга ылайык өлкөнүн жогорку билим берүүсүндө ийкемдүү мамлекеттик билим берүү стандарты иштелип чыгып, окуу жайларга киргизилген.

Кыргыз Республикасы бирдиктүү билим берүү мейкиндигине кирүүдө өзүнүн активдүүлүгүн көрсөтө алган. Алсак, 1992-1999-жылдары эле өлкө бул багытта жакынкы чет өлкөлөр, анын ичинде Россия менен 13 өкмөттөр аралык келишимдерди түзгөн.

Бирдиктүү билим берүү мейкиндигине кошулуудагы маанилүү кадамдардын дагы бири республикадагы жогорку окуу жайлардын сан жагынан өсүүсү жана аларда кесиптик билим берүүдөгү ачыктык жана заманбап адистерди даярдоо мурдагыга караганда бир топко көбөйүүсү республиканын жогорку окуу жайларында чет өлкөлүк студенттердин көбүрөөк келип окуй баштоосуна өбөлгө түзгөндүгүндө болду. Кыргызстандын жогорку окуу жайларында 210 адистик боюнча билим жана кесип бериле баштады. Ошону менен бирге бул жогорку окуу жайларынын дээрлик бардыгы көп баскычтуу жогорку кесиптик билим берүүгө өтүштү. 51 жогорку окуу жайда бакалаврларды даярдоо ишке ашса, 19 жогорку окуу жайында магистрдик программа иштейт.

Кыргызстан менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын интеграция болуусунун көрсөткүчү катары 1993-жылы Кыргыз Республикасынын борбору Бишкек шаарында Кыргыз-Орус Славян университети (КОСУ) ачылган. Россия Федерациясынын Өкмөтү 1994-жылдын 19-апрелинде өзүнүн №326//128/1 Токтомунун негизинде Россия Федерациясынын Өкмөтү менен Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ортосунда 1994-жылдын 23-февралында Бишкек шаарында Кыргыз-Орус Славян университетин ачуу жана анын ишмердиктери жөнүндөгү кол койгон Келишимин бекиткен. Бул окуу жайдын ачылышынын негизги

максаты эки мамлекеттин элдеринин өз ара мамилелеринин ынтымагын бекемдөө жана маданиятынын андан ары өнүгүүсү үчүн жагымдуу шарттарды түзүү болгон.

Аталган окуу жайы мамлекеттик окуу жайы болуп, Россия Федерациясынын жана Кыргыз Республикасынын университети деген макамды алган. Окуу жайдын негизги милдети жана максаты орус тилдүү калк ичинен жана түпкү улуттун өкүлдөрүнөн гуманитардык, табигый илимдер, илимий-техникалык, экономикалык жана юридикалык профилдеги адистерди даярдоо болгон.

Окуу жайдын кадыры жаштар жана коомчулукта бат жогорулап турган. Мисалы, КОСУ алгач ачылган жылы 156 студент гана окуган болсо 5 жыл ичинде, же 1998-жылы алардын саны 3167ге жеткен, башкача айтканда 20 эсеге көп болгон. Бүтүрүүчүлөрү орус жана кыргыз үлгүсүндөгү дипломдорго ээ болушат.

КОСУнун жетекчилиги, окумуштуулар жамааты илимдин актуалдуу тармактарын өнүктүрүүгө терең маани беришет. Чет өлкөлүк окумуштуулардын катышуусу менен эл аралык илимий жыйындарды, методикалык-практикалык конференцияларды ж.б.дайыма өткөрүп турушат. Алсак, 2011-жылы эле университеттин бардык факультеттери тарабынан 36 “тегерек стол”, 37 илимий конференция, 15 семинар, 5 тренинг, 1 симпозиум уюштурулган.

2011-жылдагы маалымат боюнча КРСУда 1072 чет өлкөлүк студенттер билим алган. Алардын ичинен 348 студент Россиядан, 429 студент Казакстандан, калгандары Түркмөнстандан, Тажикстандан, Кореядан, Пакистандан ж.б. алыскы жана жакынкы чет өлкөлөрдөн келип окугандар болуп саналат. КОСУнун учурдагы архивинен алынган маалыматтарга таянсак, окуу жайга келип окууну каалагандар жылдан жылга өсүп турган. Мисалы, 2009-жылы 850 студентти түзгөн болсо, 2011-жылы жогоруда белгилегендей 1072ге жеткен.

КОСУ чет өлкөлөрдөгү жогорку окуу жайлар менен өз ара кызматташтыктын жана интеграциялануунун жаңы үлгүлөрүн көрсөтүүгө жетише алган.

Төртүнчү баптын 2-параграфы **“Кыргызстан менен Россиянын жогорку окуу жайларынын кызматташтыгынын проблемалары жана келечеги”** – деп аталып, ааламдашуу жана жаңы технологиялар, санариптештирүү революциясы билим жана илимдин динамикалуу өнүгүүсүн талап кылаары талашсыз. Кыргызстандагы экономикалык кризиске жана саясий айрым окуяларга карабастан, өлкөнүн алдындагы олуттуу милдеттердин бири - өзүнүн илимий билимдерин, интеллектуалдык потенциалын азыркы динамикалуу мезгилге жараша өнүктүрүү милдети турат.

90-жылдардын башында, ЖОЖдордун системасындагы жүргүзүлгөн реформалар, алардын кызматташтыгын эгемендик доорунда андан ары

өнүктүрүү, мамлекеттин тышкы саясатындагы приоритеттүү маселелерден болгон. Кыргызстан менен Россия Федерациясы ар кандай мүмкүнчүлүктүү механизмдер аркылуу ЖОЖдорунун байланыштарын сактап калууга жана өнүктүрүү үчүн аракеттерди жасашкан. Ал мамлекеттер, өкмөттөр, парламенттер аралык келишимдер, ЖОЖдордун жана алардын факультеттеринин ишмердиктери аркылуу ишке ашкан.

Бирок, биз изилдөөгө алган жыйырма жыл ичинде, мындай аракеттер айрым учурда формалдуу же болбосо келишим түзүү менен гана чектелип калгандыгын айтууга болот.

Кыргызстан менен Россиянын ЖОЖдорунун кызматташтыгында Кыргызстандын ЖОЖдору бир кыйла пассивдүү ролду ойногондугу байкалат. Анткени, биз изилдеп жаткан проблеманы изилдөөдө, КРдин билим берүү жана илим министрлигинин эл аралык бөлүмүнүн отчетторунан, ЖОЖдордун учурдагы архивдеринен, борбордук архивдерден бул маселени чагылдырган булактарды, фактыларды табууда кыйынчылыктарды жаратты. Бул жерде кызматташтыктын жаңы шартта пайда болуп, калыптанып жаткандыгын кандайдыр бир объективдүү процесс экендигин да белгилеп коюу абзел.

Бүгүнкү коомдун динамикалуу өнүгүш процессинде Кыргызстандын ЖОЖдорунун Россиянын ЖОЖдору менен ар тараптуу кызматташтыгысыз алардын перспективасын элестетүү мүмкүн эмес. 2020-жылга белгиленип жаткан дүйнөлүк деңгээлдеги М. Ломоносов атындагы ММУнун ОШ шаарында ачылышы өлкөбүздөгү чоң коомдук социалдык маданий-гуманитардык окуя болору шек туудурбайт. Ошол эле учурда Кыргызстан да активдүү позицияга өтүшү диссертацияда белгиленди.

Биз иликтөөгө алган 1991-2011-жылдар аралыгында айрым проблемалуу жагдайларды эске албаганда Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын ЖОЖдорунун байланыштарынын кызматташтыгы өлкөлөрдүн социалдык-экономикалык өнүгүшүндөгү маанилүү фактор экендиги диссертациянын мазмунунда көрсөтүлдү.

Корутундуда эгемендүүлүктүн алгачкы мезгилинен баштап Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын жогоку билим берүү чөйрөсүндө бир мезгилде кардиналдуу реформалар ишке ашырылгандыгы жана ЖОЖдордогу реформалардын негизги максаты - дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине интеграция болуусу жана анда татыктуу орун алышы болгон.

1. Эмгекте 1991-2011-жылдар аралыгындагы Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлар ортосундагы өз ара кызматташтыгы, мамлекеттик министрликтин жана борбордук мамлекеттик архивинин, ЖОЖдордун учурдагы архивдик булактарына, окумуштуулардын эмгектерине жана ошондой эле тиешелүү массалык маалымат каражаттарынан алынган маалыматтарга таянуу менен историзм жана объективдүүлүк принциптерин жана башка тарыхый-салыштырма,

тарыхый-хронологиялык сыяктуу илимий жалпы ыкмаларды колдонуу менен изилдөөгө алынды.

2. Изилдөө көрсөткөндөй, Россия Федерациясы өткөөл мезгилдеги Кыргызстандын ЖОЖдорунун эл аралык интеграциялык процесске аралашуусунда көпүрө катары кызмат өтөй алды. Анткени республиканын жогорку окуу жайлары Россиянын жогорку окуу жайлары менен СССР мезгилинен бери эле ар тараптуу активдүү кызматташтыкта болушкан жана бул байланыштар үзгүлтүксүз, ырааттуу жана туруктуу мүнөзгө ээ болгону менен айырмаланган. Эгемендик алгандан кийин да эки өлкөнүн жогорку окуу жайлары ортосундагы өз ара алакалар жаңы багыттарда жана мазмунда улантылган.

3. Кыргызстан менен Россия Федерациясынын жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү интеграциялануу процессинде Болон системасына өтүү чоң роль ойногон. Анткени биз иликтөөгө алган мезгилде эки өлкө тең Болон системасынын принциптерин кабыл ала баштаган жана өз ара кызматташууда бул принциптерди сактоого аракет кылган. Бирдиктүү жалпы европалык билим берүү мейкиндигин түзүүгө багытталган бул системанын принциптери ириде билим берүүнүн сапатын жакшыртууга, студенттердин мобилдүүлүгүн көтөрүүгө арналып, натыйжада бүтүрүүчүлөр кесипке ээ болгон соң Европанын бардык өлкөлөрүндө үзүрлүү иштей алышат. Ошон үчүн Россия Федерациясынын да, Кыргызстандын да жогорку окуу жайлары өздөрүнүн ишмердиктеринде интеграциялык жана жаңычыл процесстерге умтулушкан. Иликтөөгө ылайык, Кыргызстандын жана Россия Федерациясынын бир топ жождорунун окуу-методикалык процесстери Болон системасына ылайыкташкан.

4. 1991-2011-жылдар аралыгындагы Кыргызстандын жогорку окуу жайларынын Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары ортосундагы байланыштарын изилдөө эки өлкөнүн бирдиктүү эл аралык билим берүү мейкиндигине кошулуусунда мындай кызматташтыктардын абдан маанилүү экендигин тастыктады. Бул байланыштар Кыргызстандын жогорку билим берүү чөйрөсүнүн сапаттык жактан жакшыруусуна жана жогорулоосуна да баа жеткис салымын кошкон деп айта алабыз.

5. Бирок биздин иликтөө көрсөткөндөй, эки өлкөнүн ортосундагы жогорку окуу жайлар ортосундагы кызматташуудагы бир жактуулук байкалат. Өз ара алакада негизинен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын активдүүлүгү жана ресурстук колдоосу Кыргызстандын жогорку окуу жайлары үчүн басымдуулук кылат. Кыргызстандан Россияга барып окуп жаткандар, окууну каалгандар өтө көп, ал эми Россиядан Кыргызстанга келип окугусу келгендер алда канча аз. Окутуучулардын стажировкаларын уюштуруу боюнча да Кыргызстандыктар Россияга көп барышат. Ал эми мындай максат менен Россиядан Кыргызстанга келгендер КОСУдан башка ЖОЖдордо өтө чанда кездешет. Анын себептери өтө эле көп. Эң негизгиси тарыхый традиция.

6. Ошого карабастан, Кыргызстандын жогорку окуу жайлары менен Россия Федерациясынын жогорку окуу жайлары ортосундагы кызматташтыктын келечеги бар экенин айтууга болот, бул айрыкча Кыргыз Республикасы үчүн абдан мааниге ээ. Анткени эки өлкөнүн ортосундагы көп векторлуу байланыштар жана кызматташуулар жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү активдүү алакага жагымдуу шарт түзөт. Экинчиден, жогорку кесиптик билим берүүдөгү инновациялык процесстердин өнүгүүсү эки өлкөнүн жогорку билим берүүсүндөгү интеграциялык процессти жакындатып, заманбап, мыкты адистерди даярдоого өбөлгө түзөт. 2015-жылы Кыргыз Республикасынын Евроазиялык Экономикалык Союзга мүчө болуп кириши да эки өлкөнүн жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү өз ара кызматташтыгын дагы да ар тараптан тереңдетээрине шек жок. Билим берүүдөгү кызматташтыктар эки мамлекеттин ортосундагы кызматташуулардын маанилүү бөлүгү болуп саналат.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Диссертациялык изилдөөнүн негизги жыйынтыктары жана жоболору Кыргызстан-Россия жалпы байланыштарынын, саясий-экономикалык, коомдук-маданий, социалдык өнүгүшүнүн аспекттерин комплекстүү чагылдырууда пайдаланууга болот.
2. Изилдөөдөгү жыйынтыктар Кыргыз Республикасынын жана Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн Ата Мекен тарыхы боюнча жалпы жана атайын курстардын лекцияларын изилдөөлөрдө, окуу жайлардын байланыштарын оптималдаштыруу процессинде жаңы шарттагы кызматташтык катары өнүктүрүүдө практикалык мааниси бар эмгек катары пайдаланууга болот.
3. Диссертациянын илимий жыйынтыктары өлкөлөрдүн билим берүү жана илим министрлиги жогорку окуу жайлары үчүн интеграция процессин өнүктүрүү, жакшыртуу максатында практикалык-прикладдык мүнөздө көмөк көрсөтө алат.
4. Изилдөөнүн жыйынтыктары айрыкча Кыргыз Республикасынын жаңы технологиялар заманында Ата мекендик экономиканы өнүктүрүүдө заманбап кадрларды даярдоодо, Россия Федерациясынын жогорку окуу жайларынан кадрларды даярдоо процессин аныктоо, тактоо үчүн дагы пайдаланууга маалыматтык кызмат көрсөтө алат.
5. Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын конкуреттүү түрдө М.Ломоносов атындагы Москва Мамлекеттик университетинин Кыргызстандагы КМШ өлкөлөрүнүн арасында жетинчи болуп Ош шаарында ачуу процессинде жана ошондой эле Санкт-Петербург мамлекеттик университетинин филиалынын ачылышында тажрыйба катарында кызмат көрсөтүшү абзел.
6. Өлкөлөрдүн студенттеринин академиялык мобилдүүлүгүн кеңейтүү процессинде да тажрыйба катарында пайдаланууга болот.

7. Изилдөөнүн жыйынтыктары кыргыз-орус жаштарынын ар кандай форумдарында мисалы, «Евразийцы – новая волна» өндүү байланыштарында кеңири мүмкүнчүлүктөрдү түзүүдө тажрыйба катарында пайдаланса болот.

8. Изилдөөдөгү маалыматтар өлкөлөрдүн студенттеинин жаштарынын арасында кызматташтыкты, интернационалдык духта тарбиялоодо пайдаланууда усулдук же методикалык көрсөтмө катарында көмөк көрсөтө алат.

Диссертациянын мазмуну төмөнкү эмгектерде чагылдырылган.

1. *Алыкулова Г.К.* Становление и развитие высшей школы в Кыргызстане. [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Социальные и гуманитарные науки №1-2. – 2010. - Бишкек. – С.19- 23.
2. *Алыкулова Г.К.* Кыргызско-Российские связи в сфере высшего образования [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Экология и жизнь : сборник статей XXII Международной научно – практической конференции. – 2012. - Пенза. – С.117-120
3. *Алыкулова Г.К.* Из истории становления кыргызско-российских связей в сфере высшего образования[Текст] / Г.К. Алыкулова. // “Вестник” КГУ имени И. Арабаева. №3. – 2012. - Бишкек. – С.84-87.
4. *Алыкулова Г.К.* “Международное сотрудничество в современном образовательном пространстве” [Текст] / Г.К. Алыкулова. // “Вестник” КНУ имени Ж.Баласагына. – Выпуск 1. 2013. - Бишкек. – С.108 – 112.
5. *Алыкулова Г.К.* Рынок шартында жогорку окуу жайларды реформалоо [Текст] / Г.К. Алыкулова. // “Актуальные проблемы социально – экономического и правового образования”: Посвящ. году укрепления кыргызской государственности. – 2015. - Бишкек.- С.35-37.
6. *Алыкулова Г.К.* Кыргызстандын өткөөл мезгилдеги билим берүү жаатындагы мамлекеттин саясаты [Текст] / Г.К. Алыкулова. // “Актуальные проблемы социально – экономического и правового образования”: Посвящ. году укрепления кыргызской государственности. – 2015. - Бишкек.- С.29-35
7. *Алыкулова Г.К.* Кыргыз Республикасы менен Россия: жогорку билим берүү чөйрөсүндөгү кызматташтык [Текст] / Г.К. Алыкулова. // “Казак тарихи” №8 (139). - 2015. - Алмата. – С.31 – 33
8. *Алыкулова Г.К.* Кыргызстан – Россия: сотрудничество в сфере образования [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Наука новые технологии и инновации Кыргызстана. №7. – 2018. - Бишкек. – С.192-196.
9. *Алыкулова Г.К.* Образовательные связи Кыргызстана и России [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Наука новые технологии и инновации Кыргызстана. №7. – 2018. - Бишкек. – С.185-189.
10. *Алыкулова Г.К.* Кыргызстан – Россия: жогорку окуу жайлар алкагындагы байланыштары (1991-2011-жж.) [Текст] / Г.К. Алыкулова. – Бишкек: 2018. – 166 с.
11. *Алыкулова Г.К.* Академическая мобильность – одно из направлений международной интеграции образования [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Наука новые технологии и инновации Кыргызстана. №8. – 2018. – Бишкек. – С.125-129.
12. *Алыкулова Г.К.* Октябрьская революция и образование в Кыргызстане [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Наука новые технологии и инновации Кыргызстана. №8. – 2018. – Бишкек. – С.121-125.
13. *Алыкулова Г.К.* Углубление сотрудничества – основное направление развития образовательной интеграции в условиях глобализации [Текст] /

Г.К. Алыкулова. // Актуальные вопросы образования и науки. Научный журнал, №1 (67). – 2019. – Архангельск. - С.80-85.

14. *Алыкулова Г.К.* Международные образовательные связи Кыргызстана [Текст] / Г.К. Алыкулова. // Актуальные вопросы образования и науки. Научный журнал, №1 (67). – 2019. – Архангельск. - С.76-80.

Алыкулова Гүлбү Корошовнанын «Кыргызстан Россия жогорку окуу жайлар алкагындагы байланыштары 1991-2011-жж.» деген темадагы 07.00.02 – Ата Мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: Кыргызстан, Россия, ЖОЖ, реформа, кызматташтык, интеграция, көз карандысыздык, рынок мамилелери, КОСУ. .

Изилдөөнүн объектиси. 1991-2011-жылдар аралыгындагы Кыргыз Республикасы менен Россия Федерациясынын жогорку окуу кызматташтыгын изилдөө

Изилдөөнүн предмети-эки өлкөнүн ЖОЖдорунун кызматташтыгынын негизги багыттары, интеграциялык процесстер, аларды ишке ашыруудагы көйгөйлөр, жетишкендиктер, тажрыйбалар тандалды.

Изилдөөнүн максаты – эки өлкөнүн рыноктук шарттагы жогорку окуу жайларынын ортосундагы байланыштардын багыттарын, жана бул тармактагы интеграциялык процесстин калыптануусун ишке ашуусун илимий изилдөө жана талдоо болуп саналат.

Изилдөө ишинин методологиялык негизин атайын жана жалпы илимий ыкмаларынын жыйындысы түздү. Изилдөө жүрүмүндө хронологиялык, салыштырмалуулук, объективдүүлүк жана тарыхыйлык ыкмала колдонулду.

Изилдөөнүн илимий жаңылыгы: Диссертацияда КРдин жана РФнын ЖОЖдорунун кызматташтыгынын тарыхнаамеси, булактык базасы, укуктук-нормативдик жана башка расмий документтерине жана Кыргызстандык, Россиялык жана башка эл аралык изилдөөчүлөрдүн эмгектерине таянуу менен алгачкы жолу иштелип чыкты жана методологиялык негиз түзүлдү. 1991-жылдан 2011-жылга чейинки тарыхый аралыктагы, ЖОЖдорунун өз ара байланыштарынын калыптануу, өнүгүү тарыхы, ошондой эле бул байланыштардын негизги багыттары ар тараптуу илимий талдоого алынды. КР менен РФнын ЖОЖдор чөйрөсүндөгү кызматташтыктын Кыргызстандын эл аралык бирдиктүү билим мейкиндигине кошулуусундагы ролу алгач ирет талдоого алынып, анын маанисине илимий баа берилди жана интеграциялык процесстерди өнүктүрүүнү жакшыртуу багытындагы практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Изилдөөнүн теориялык-практикалык мааниси: Изилдөөнүн негизги жыйынтыктары жана жоболору жогорку окуу жайлардын студенттери үчүн Ата Мекендик тарых боюнча лекциялардын курсун иштеп чыгууда, илимий изилдөөлөрдө булак катары, билим берүүдөгү интеграциялык процесстерди мындан ары өнүктүрүүдө илимий жана практикалык маалымат катары көмөк көрсөтө алат.

РЕЗЮМЕ

Диссертации Алыкуловой Гулбу Корошовны на тему: **“Кыргызстан Россия: международные отношения в области высшего образования 1991-2011гг”** на соискание ученой степени кандидата исторических наук, по специальности 07.00.02 – отечественная история

Ключевые слова: Кыргызстан, Россия, ВУЗ, реформа, сотрудничество, интеграция, независимость, рыночное отношение, КРСУ.

Объект исследования - Изучение взаимосвязей и сотрудничества высших учебных заведений Кыргызской Республики и Российской Федерации в период с 1991 по 2011 годы.

Предметом исследования были выбраны основные направления связей и интеграционные процессы в сфере высшего образования Кыргызстана и России, проблемы, достижения и опыт их реализации в указанный период

Целью исследования – является научные изыскания и анализ направлений развития взаимосвязей, формирования и совершенствования интеграционных процессов в высших учебных заведениях в новых рыночных условиях независимых государств.

Методологическую основу исследовательской работы составила совокупность специальных и общенаучных методов. Исследовательский метод диссертационной работы основан на принципах объективизма и историзма.

Научная новизна исследования: В диссертации впервые на основе нормативно-правовых и других официальных документов по высшему образованию двух стран, трудов кыргызских, российских и зарубежных ученых исследована история взаимосвязей и исходная база в сфере высшего образования Кыргызской Республики и Российской Федерации.

Создана методологическая основа для изучения взаимосвязей вузов двух стран в соответствии с научными процедурами изучения истории;

В диссертационном исследовании определены формы и методы научных связей высших учебных заведений Кыргызской Республики и Российской Федерации в рассматриваемый период и исследовано их место в интеграционном процессе в образовании;

Диссертантом впервые проанализирована роль сотрудничества Кыргызской Республики и Российской Федерации в интеграции высшего образования в единое международное образовательное пространство Кыргызстана и России.

В ходе научных изысканий диссертантом разработаны практические рекомендации по улучшению развития интеграционных процессов в сфере высшего образования Кыргызской Республики и Российской Федерации.

Научно-практическое значение диссертации: Основные результаты и положения диссертационного исследования могут быть использованы в качестве источников при разработке курсов общих, специальных лекций по отечественной истории и научных исследований для студентов высших учебных заведений. Также научные результаты диссертации могут способствовать дальнейшему развитию интеграционных процессов в образовании с Российской Федерацией для Министерства образования и науки, вузов страны в качестве научной и практической информации.

SUMMARY

Dissertations of Alykulova Gulbu Koroshovna on the theme: "**Kyrgyzstan Russia: international relations in the field of higher education 1991-2011**" for the degree of candidate of historical Sciences, specialty 07.00.02 – national history

Key words: Kyrgyz Republic, Russian Federation, higher education institutions, education system, independence, reforms, globalization, market relations, integration, cooperation, communications, universities, personnel, new technologies, KRSU.

The object of the research is The study of interrelations and cooperation of higher educational institutions of the Kyrgyz Republic and the Russian Federation in the period from 1991 to 2011.

Subject of research: the main directions of relations and integration processes in the sphere of higher education of Kyrgyzstan and Russia, problems, achievements and experience of their implementation in this period were chosen as the subject of the study

Purpose of research: the aim of the research is to research and analyze the directions of development of relationships, formation and improvement of integration processes in higher education institutions in the new market conditions of independent States.

The methodological basis of the research work was a set of special and General scientific methods. The research method of the dissertation is based on the principles of objectivism and historicism.

Scientific novelty of the research: in the dissertation for the first time on the basis of normative-legal and other official documents on higher education of the two countries, works of Kyrgyz, Russian and foreign scientists the history of interrelations and initial base in the sphere of higher education of the Kyrgyz Republic and the Russian Federation is investigated,

The methodological basis for studying the interrelations of universities of the two countries in accordance with the scientific procedures of studying history was created;

For the first time in scientific work the history of formation and development of relations of higher educational institutions of Kyrgyzstan and the Russian Federation since independence is studied and also the comprehensive scientific analysis of the main directions of these relations is carried out;

In the dissertation research forms and methods of scientific relations of higher educational institutions of the Kyrgyz Republic and the Russian Federation in the considered period are defined and their place in integration process in education is investigated;

In the course of research dissertation developed practical recommendations to improve the development of integration processes in higher education in the Kyrgyz Republic and the Russian Federation.

Scientific and practical significance of the dissertation: the Main results and provisions of the dissertation research can be used as sources in the development of General courses, special lectures on national history and research for students of higher educational institutions. Also, the scientific results of the thesis can contribute to the further development of integration processes in education with the Russian Federation for the Ministry of education and science, universities of the country as scientific and practical information.